

ISSN 2335-0121

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА VIII

БРОЈ 8

БЕОГРАД
2020

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА VIII
БРОЈ 8

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR VIII

VOLUME 8

Accepted on December 24th 2018, at the 10th meeting of the SASA
Department of Language and Literature

Editor-in-chief
academician
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2020

ISSN 2335-0121

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА VIII

БРОЈ 8

Примљено на X скупу Одељења језика и књижевности
од 24. децембра 2019. године

Уредник
академик
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД
2020

© Српска академија наука и уметности, 2020

Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области наука и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године. Од октобра 2011. године уредник Трибине је академик Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.

Годишњак *Трибина Библиотеке САНУ* покренут је 2013. године. У првом броју донет је целовит преглед приказаних књига у Салону САНУ од 1991. до јуна 2011. године, а потом, у хронолошком низу, текстови казани на Трибини од новембра 2011. до краја 2012. године. У другом броју штампани су текстови са Трибине из 2013. године. У трећем броју објављени су текстови са Трибине из 2014. године. У четвртм броју су текстови са Трибине из 2015. године. У петом броју су текстови са Трибине из 2016. године. У шестом броју су текстови са Трибине из 2017. године. У седмом броју су текстови са Трибине из 2018. године. У осмом броју су текстови са Трибине из 2019. године.

Прилози се објављују без измена. Дати су наслови где их није било на саопштењима.

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ
5. II 2019 – 24. XII 2019.

Уредник
академик Миро Вуксановић

Стручне сараднице
Биљана Јоцић
Стасја Церовић

САДРЖАЈ

<i>Дело Иве Андрића : зборник радова / уредник Миро Вуксановић . . .</i>	11
<i>Етно-села и сеоске амбијенталне целине у Републици Србији и Републици Српској : зборник радова са научној скупи одржаној 11. априла 2017. године / уредник Драган Шкорић . . .</i>	29
<i>Водоснабдевање становника брдско-иланинских предела / уредник Драган Шкорић</i>	29
<i>Изабрана дела Мирона Флашара (у три тома) / приредили Александар Лома, Војислав Јелић, Ненад Ристић</i>	45
<i>Стојан Новаковић : поводом сто седмдесет и пет година од рођења : научни скупи са међународним учешћем одржан у Српској академији наука и уметности, 1. и 2. новембра 2017. године / уредници Михаило Војводић, Александар Косић</i>	59
<i>Топонимија Жупе тивске / Мара Тијанић-Вујовић ; главни уредник Александар Лома</i>	75
<i>Ономастолошки прилози 24 / главни уредник Александар Лома . .</i>	75
<i>Ка бољој демографској будућности Србије / уредници Владимир С. Косић, Славица Ђукић Дејановић, Мирјана Рашевић</i>	89
<i>Превенција у функцији заштите здравља у Републици Србији / уредник Љубиша Ракић</i>	103
<i>Маја шексиа / Слободан Грубачић</i>	107

<i>100 мојих њориреџа / Маџија Бећковић.</i>	119
<i>Дан Библиотеке САНУ њосвећен Свеџом Сави њоводом осам векова самосџалности Срџске њравославне цркве</i>	151
<i>Економска криза : њорекло и исходи / уредник Часлав Оџић</i>	171
<i>Scala paradisi : академику Димџирију Боџановићу у сџомен : 1986–2016 / уредници Анаџолиј Аркадијевић Турилов, Таџјана Субоџин-Голубовић, Ирена Шџадијер, Наџаша Драџин, Дуџица Грбић и Каџарина Мано-Зиси</i>	185
<i>Језик као заџис кулџуре у еџнолошкој и линџвистџичкој анализи на релацији Србија – Македонија. Том 1 = Јазикот како запис на културата во етнолошката и лингвистџичка анализа на релација Србија – Македонија. Том 1 / џлавни уредници Предраџ Пџиер, Марјан Марковић ; уредници њрвоџ џома Сџианислав Сџанковић, Веселинка Лаброска</i>	201
<i>Обновљиво кориџење њриродних ресурса у сеоским њодручјима Србије : зборник радова / уредник Драџан Шкорџић</i>	221
<i>Очување, заџџџиџа и њерсџекџиве ромскоџ језика у Србији : зборник радова са научноџ скуџа одржаноџ 20–21. окџобра 2016. / уредници Тибор Варади, Биљана Сикимџић</i>	233
<i>Роми Србије у XXI веку / уредник Тибор Варади</i>	233
<i>Права националних маџина у усџавноџравном сисџему Реџублике Србије : зборник радова са Окруџлоџ сџола одржаноџ 27. новембра 2017. / уредник Тибор Варади.</i>	233
<i>Понешџо о Ђоџићу / Свеџозар Кољевић ; њрџредџо Боџдан Ракић.</i>	247
<i>Дело Милоша Црњанскоџ : (радови са округлоџ сџола, 12. IX 2018) / уредник Миро Вуксановић</i>	247
<i>Срџска књижевности данас : (зборник радова са округлих сџолова 2014–2017) / уредник Миро Вуксановић</i>	247
<i>Грађа о срџскохрваџским односима и Србима у Хрваџској : (1848–1914) / Василије Ђ. Кресџић ; уредник Михаило Војводић</i>	273

<i>Караџић : листи за српски народни животи, обичаје и предање / издавач и уредник Тихомир Р. Борђевић (1899–1903). – Фотиографско изд. / приређивачи Александар Никезић, Данијела Појовић Николић</i>	289
<i>Академик Михаило Гавриловић : историјар, архивист и дипломата / [аутор изложбе и приређивач каталога Миљана Борђевић]</i>	289
<i>XXXI међународна конференција о микроелектроници : зборник радова : Ниш, Србија 16–18. септембар 2019. / уредник Нинослав Стојадиновић</i>	289
<i>Михаило Пејровић Алас : животи, дело, време : поводом 150 година од рођења / уредници Стеван Пилиповић, Градимир В. Миловановић, Жарко Мијајловић</i>	307
<i>Mihailo Petrović Alas : life, work, times : on the occasion of the 150th anniversary of his birth / editors Stevan Pilipović, Gradimir V. Milovanović, Žarko Mijajlović ; English translation Tatjana Čosović ... [et al.]</i>	307
<i>Михаило Пејровић Алас : научни скупи са међународним учешћем одржан у САНУ 2–3. октобра 2018. : поводом сто педесет година од рођења / [уредници Градимир Миловановић, Стеван Пилиповић, Жарко Мијајловић]</i>	307
<i>Академске беседе. Књ. 2 / уредник Миро Вуксановић</i>	323
<i>Присутна предавања дописних чланова. Књ. 1 / уредник Миро Вуксановић</i>	323
<i>Библиографије чланова САНУ. Књ. 1 / уредник Миро Вуксановић.</i>	323
<i>Књига о ирину / Зоран В. Појовић, Оливера Појовић</i>	335
<i>Именик аутора, уредника и говорника</i>	351

Топонимија Жупе пивске / Мара Тијанић-Вујовић ; главни уредник Александар Лома. – Београд : САНУ, 2018

Ономатолошки прилози 24 / главни уредник Александар Лома. – Београд : САНУ, 2017

Говорили: академик Александар Лома
академик АНУРС Слободан Реметић
Мара Тијанић-Вујовић

У Београду, уторак 2. април 2019. у 13 часова

САГЛАСЈА СРПСКИХ ИМЕНИЦА

Поштовани часници, чланови и гости САНУ, имам част да вас свечано поздравим на почетку наше пете овогодишње Трибине, у целисти посвећене сагласју српских именица које су исте, сродне или мало различите поникле и порасле у пределима који су географски удаљени једни од других, које можете да видите, у одабраним знаковима, малим али речитим, на сликама које се смењују на платну испред вас. Тамо је манастир Пива што су га једанаест година, део по део, камен по камен, фреску по фреску, и врата од беле кости и златни борковићки крст и све реликвије његове, искрај опеваног извора чије је име Око, после потопа питомих лугова, орница, мостова и насеља, преносили на друго место, горе, уз брдо, близу Војводине куле, а све због бране између литица, језера и струјних кола, да би се видело да је Пива потопила себе, како је написала Радојка Цицмил Реметић, чију смо *Тойонимију Планине њивске* пре десетак година приказали као што

ћемо данас приказати *Тојонимију Жује њивске* Маре Тијанић Вујовић, све урађено под бригом водећег садашњег српског дијалектолога академика Слободана Реметића.

Истовремено, данас можете да видите мапу богате Мачве, где је из Пиве стигао Змај од Ноћаја, потом куће, пејзаже и црквице старопланинског, под Миџором, око Калне, Буџака, Сиљевице из Левча, искрај Рековца, Вукову кућу, завичај савременог књижевног језика Тршић, где су Карацићи и остали дошли испод исте планине која је над Пивом, испод Дурмитора. И ако погледате азбучне именике малих и мало већих места у поменутих насељима, у два књигама што их препоручујемо вашој пажњи, видећете зашто овај увод има наслов *Саласја српских именица*, о чему ће најпре академик Александар Лома, уредник оба издања која су сада пред нама.

(Реч уредника Трибине)

М. В.

Александар Лома

О ИЗДАЊИМА ОДБОРА ЗА ОНОМАСТИКУ САНУ

На почетку овог излагања, које би требало да буде кратко и информативно, захвалио бих академику Миру Вуксановићу за његово постојано старање око представљања публикација Одбора за ономастику САНУ на овој угледној Трибини. Ја сам свестан да је оно донекле проистекло из чињенице да је реч о Академијиним издањима, али знам и да однекле одражава живо интересовање колеге Вуксановића за проблематику којом се Одбор бави.

Данас, како вам је већ најављено, представљамо најновији том часописа *Ономастолошки њрилози* и књигу *Тојонимија Жује њивске* Маре Тијанић Вујовић, четврту у серији „Библиотека Ономатолошких прилога“.

Почнимо са часописом. Двадесет четврти том *Ономастолошких њрилоза* тањи је од оних који му претходе а и од двадесет петог, који ће ускоро у штампу, али његов обим од преко двеста педесет страница није мали за годиште једног научног часописа из области којом се у нас мало људи бави. Кад кажем „у нас“, то треба схватити да је у питању национални часопис који објављује не искључиво, али углавном прилоге аутора из ове земље везане за проблеме српског именословља. У последње време, паразитски израштај на телу модерне науке који се

зове сцијентометрија оспорава му и ранг водећег националног часописа, који је од почетка имао, иако је његов издавач најугледнија научна установа у земљи а и једини смо у Србији за област ономастике, па ваљда самим тим и водећи. Но с друге стране, тај наш релаксирани став према „емовању“ даје нам могућност да објављујемо прилоге не само афирмисаних стручњака него и научних почетника или трудољубивих аматера, ако проценимо да имају научну вредност. То, разуме се, бива скопчано са додатним уредничким трудом, али верујемо да ће бити на трајну корист науци.

Ако је обим овог тома испод просека, његов садржај је прилично разноврстан. Књига почиње и завршава се текстовима које потписује главни уредник. Принцип није заснован на старештву, него на хронолошком првенству. Оба прилога баве се историјском топонимастиком. Као рођени Ваљевац, који се од младих дана бавио топонимијом свога завичаја, најзад сам прешао Рубикон, који се у мом случају зове Вукодраж, и закорачио на тле некадашње Шабачке нахије. Надам се да Шапчани неће замерити што им се мешам у „стару Мачву“, јер ту, на основу досад недовољно искоришћеног антропогеографског описа шабачке Посавине и Поцерине Војислава Радовановића, долазим до идентификације за низ неубицираних топонима из овога дела Србије забележених у старосрпским, угарским и турским изворима, које осим доприноса историјској географији пружају и поједине увиде занимљиве за историју језика и историјску дијалектологију. Већином су то моје претпоставке старе више деценија, а да их проверим, несесечно ми је помагао колега Срђан Катић из Историјског института, на чему му се и у овој прилици топло захваљујем. Последњи прилог у тому је, у одељку „Осврти и прикази“, седми наставак моје серије „На именованим врелима“, где је приказана 15. књига „Старог српског архива“.

У одељак „Расправе и чланци“ уврштена су још три рада. Теоријски карактер а истовремено социолингвистичку и лингвополитичку актуелност има прилог др Јованке Радић, „Шта лична имена говоре о разлици ‘мушко’ – ‘женско’, роду и структурној организацији језика“. Колегиница Радић већ је писала о феномену стварања вештачких феминина у политички коректном „новомовору“, а овим радом пружа нам оригинално промишљање српских и општесловенских антропонимских модела у домену моције, тј. градње женског од мушког рода. Остали прилози у овој књизи воде нас у шетњу разним деловима српског језичког простора. У сам његов епицентар води рад др Мирјане Петровић Савић „Живот топонима у Тршићу“. Она је 2016. године обишла Вуково родно место и пописала микротопонимастичку грађу

која тамо данас постоји на терену, а онда ју је упоредила са оним шта је сâм Вук побележио од топонимије свог родног места, било да је то унео у свој речник или успут споменуо у својим другим списима. Осим очекиваних одступања условљених протоком времена (у Вуково доба нису постојали називи туристичких објеката као Викендице или Вукова кућа), нотирани су и случајеви када Вук није забележио понешто од онога за шта је морао знати (индикативно је да сâмо име Тршић није унео ни у прво ни у друго издање свога речника). Топономастички првенац Мирјане Обрадовић, докторанда на Филолошко уметничком факултету у Крагујевцу, пружа приказ микротопониимије једног левачког села, Сиљевице, а замишљен је као предрадња за систематско истраживање укупне топонимије Левча и с обзиром на тај циљ методолошки добро заснован.

Мала област Буцак у сливу Трговишког Тимока на обронцима Старе Планине јесте, како јој име каже, забачена, али и живописна; топонимију из њених четрнаест већ добрано испражњених села прикупио је предани трудбеник на пољу дијалекатске лексикографије и ономастике Јакша Динић и приредио је на педантан, њему својствен начин. Његовим прилогом од стотинак страница, далеко најобимнијим у овом тому, отвара се одељак „Монографске студије и грађа“, у којем су још два рада, оба посвећена топонимији исте области – Пиве. Глигор Муминовић, књижевник, пописао је микротопониме свога родног Вучева и Крушева, двају села која су припадала Црној Гори па су се после Другог светског рата нашла са друге стране границе, у Босни и Херцеговини, данас у Републици Српској. Део Пиве којим се у свом прилогу позабавила мр Радојка Цицмил Реметић нашао се, трајно, под водом. Наслов „Пива потопаи себе“ парадоксално сажима данак који савремено доба плаћа ономе што зовемо индустријско технолошким развојем. Пре четири деценије, Мратињско акумулационо језеро дубине од скоро 200 метара разлило се преко најплоднијег дела области и њених најстаријих насеља. Потопљени су извори, вирови и слапови, куће, стаје и млинови, оранице, ливаде и воћњаци, литице и пећине, природне лепоте и потенцијална археолошка налазишта. Колегиница Цицмил Реметић изронила нам је имена тих потонулих локалитета, спасавајући их тако од заборава. Овај прилог природно се надовезује на њену монографију *Топонимија Пивске њланине*, прву у серији „Библиотека Ономатолошких прилога“, а најављује књигу која је у међувремену изашла из штампе и данас је такође приказујемо, *Топонимију Жује њивске* Маре Тијанић Вујовић, којом се практично заокружује топономастичко истраживање једне области која је имала прворазредан значај за српску етничку историју, а данас је географски скрајнута,

демографски у великој мери опустела, упркос благодатима савремене цивилизације оличеним у електричној енергији коју производи дивовска акумулација, палећи светла у неким удаљеним градовима, али све мање у пивским селима.

Достојно је поштовања прегнуће Пивљана привржених своје завичају – Радојке Цицмил Реметић, Маре Тијанић Вујовић, Глигора Муминовића – да очувају сећање о њему за незаборав. Оно је за мене и нека врста пркоса току историје, који и метафорично и буквално, као овде, плави прошлост ове земље и овог народа. О *Тойоними-ји Жуйе ѿивске* говориће вам подробније колега Слободан Реметић, који је, као пивски зет, са својом супругом Радојком, дао свој допринос њеном настанку, а и сам аутор, госпођа Мара Тијанић Вујовић. Ја ћу, пре него што им препустим реч, само изнети свој општи утисак. Импресивна количина ономастичких података садржана у тој књизи добиће, као и у случају свих таквих инвентара, своју пуну вредност кроз поређење, са једне стране, са савременим стањем фиксираним у другим, пре свега околним и оближњим, областима, а са друге – са историјским сведочанствима. Она су за област Пиве оскудна, пре свега зато што за њу немамо манастирских повеља, као, на пример, за Метохију. Језгрене српске земље, а у њих је спадала Пива, највећим делом су, у нашем средњем веку, биле у власништву баштинског племства, чије се повеље, за разлику од оних издатих црквеним властелинствима, нису очувале. Остаје нада да ће рани турски извори, који добрим делом одражавају средњовековно стање, изнети на видело нове потврде у светлу којих би се понеким, или чак и многим топонимима из савремених записа потврдила старина а можда и утврдио првобитни лик, данас затамњен. Но читање књиге Маре Тијанић Вујовић пружа и другу врсту информација. Драгоцени су њена аутопсија – теренска сведочења очевица – али и њена сећања уткана у коментар појединих топонима, јер је свако географско име само конвенционалан знак и празан звук док се не сагледа у свом природном и културноисторијском контексту. После непроцењивог достигнућа, које представља готово потпуна обрада подручја Косова и Метохије, коју је иницирао и спровео академик Павле Ивић, Одбор за ономастику САНУ броји овај корпус пивске топомастике у своје важније резултате. Надамо се да ће у догледно време богата ономастичка грађа Одбора, прикупљана током четири деценије широм српских земаља, бити похрањена у дигиталном виду, а делом можда и стављена на располагање ширем кругу корисника интернета, као драгоцен извор података за даља научна истраживања, али и својеврсна тапија наше историје.

Слободан Реметић

О ОНОМАТОЛОШКИМ ПРИЛОЗИМА

Расположиво време искористићу за кратак осврт на два прилога из *Ономаџолошких прилога*, а главну пажњу посветићу овој обимној ономастичкој монографији. Из руку главног уредника часописа, водећег ауторитета струке код Срба и не само Срба, добијен је драгоцен прилог „Из историјске топонимије старе Мачве“. У раду се на основу топономастичке грађе у књизи Војислава С. Радовановића *Шабачка Посавина и Поцерина. Антиројџеографска истраживања*, објављеној 1994. године, аргументовано предлажу идентификације за низ неубицираних топонима из посавских и поцерских села, забележених у старосрпским, угарским и турским изворима. Ломин рад припада реду вредних доприноса историјској географији северозападне Србије, као и историји српског језика и историјској дијалектологији.

Рад Јакше Динића „Топонимија Буцака“ доноси систематски, педантно и фонетски верно представљену топонимију области Буцака, данас демографски непријатно опустелог кутка на пограничју са Бугарском. Топономастичку грађу аутор је у времену од 1998. до 2017. године прикупио у 14 села слива Трговишког Тимока, у типичној зони тимочког поддијалекта тимочко-лужничког дијалекатског типа. Богатом збирком нових језичких чињеница агилни аутор се додатно одужио струци и завичају, пределу већ хиљадама страница Динићевих радова дочараном домаћим и страним знатижељним истраживачима. Узгред, у 90. години живота аутор је уредништву двају Академијиних лингвистичких часописа доставио два нова обимна прилога.

Топонимија Жује љивске представља вредан резултат организованог рада на дугорочним пројектима водеће научне институције код Срба. Пред нама је дело које доноси на терену сакупљену комплетну топонимију другог, пространијег дела старог херцеговачког племена Пива. Грађа је, по програму Одбора за ономастику САНУ, углавном прикупљена пре три и по деценије, у време када су, под руководством академика Павла Ивића, председника, и секретара Одбора професора Светозара Стијовића, постигнути изузетни резултати у прикупљању ономастичких чињеница на српском језичком простору. Допуњена је у лето 2013. и 2014. године. „У овом раду је искоришћен и материјал прикупљен за академика Обрена Благојевића“ и наведена су имена сакупљача. Сам почетак теренског рада у жаргону речитих ауторових саплеменика добио је статус временског оријентира. Слушао сам, наиме, да се у Жупи извесни догађај збио „неће онијег дана кад наша

Мара зађе од куће до куће“. И Мара, идући од куће до куће, прикупи имена свих потеса у 39 села плус 32 катуна и села формирана после 1876. године. Међу катунима има и оних који су, одлуком тадашње актуелне власти на Цетињу, после ослобођења тзв. „Црногорске Херцеговине“ од Турака, додељивани за испашу корисницима из Комана и Бандића из Старе Црне Горе. Порекло корисника пашњака тога дела Жупе огледа се и у пописаној аутентичној ономастичкој грађи. За свако насељено место Жупе, уз основне податке о насељу, наведене су породице (са крсним славама) и сви записани (микро)топоними, све у верном прозодијском лику. У сусрету Староцрногораца и типичних Старохерцеговаца импресионира умешност првих око успостављања фонолошке дистинкције између двају прозодијских система. Тако Веселин Јовановић вуковски акценатски тип враћа безмало на почетну, старосрпску позицију, те је отуда „на Латично“: *Јовановића кайџун, Палежи, Сњијезница, Чемерикави до, Рудињска јама, Срдовића колибишиће* и сл. Очигледно је да на катунима нису мешани ни буљуци брава, таман као ни акценатски системи. За надати се да је дисциплина у чувању дистинкције попуштала бар када су у питању *ђевојке* и *ђевојке*.

Прикупљена уистину обимна грађа је, по узору на прилоге ове врсте, систематизована, интерпретирана и, ево, као четврта књига Библиотеке Ономатолошких прилога, дата јавности на увид. Овом обимном књигом заокружује се топономастичка слика простране пивске области, будући да је у првој књизи исте едиције објављена монографија Радојке Цицмил-Реметић *Топонимија Пивске њланине*.

Топонимију Жупе пивске чине следећа поглавља: I. Увод (стр. 14–27); II. Насеља Жупе пивске (28–96); II.1. Катуни Жупе пивске и нека села формирана послје 1876. године (97–134); III. Семантички аспект (135–264); IV. Рјечник насеља Жупе пивске (265–548); V. Рјечник катуна Жупе пивске и неких села формираних послје 1876. године (549–679; Résumé (680–681); VI. Извод из литературе (682–685). На самом крају су четири прилога у боји и карта Жупе пивске.

Уводни део монографије доноси основне податке о територији и пошлости испитиване области и „пнешто о животу и обичајима Пивљана“. Захваљујући досадашњим, иначе штедрим обавештењима о језику Пиве, ауторка је тај сегмент студије свела на сасвим скромну меру. Именослов Жупе богато је посведочио чување неких старијих језичких црта, од којих ћемо само поменути трагове старе двојине у примерима типа: Осојна *врџа*, *Пога* и *Пога*, *Сџугенца*, *Цијейца*, *Кланца*, *Вукодола*, десетине потврда лика *дола* и сл. Да именослов верно архивира некадашње прилике, показује, примера ради, и двочлани

оним *Paḡaiḡov do* уз напомену аутора да „имена *Paḡaiḡ* одавно нема у Пиви, али се помиње у турским дефтерима нахије Пива с краја петнаестог вијека“.¹

Несумњиво велики труд стоји иза поглавља *Семантички аспекти*, где су тематски издвојени и по јединственој методологији обрађени *Геолошки и географски термини у топонимији* (135–163); *Хидроними* (163–170); *Фитономији у микроитонимији* (170–186); *Зооними у микроитонимији* (186–189); *Тонономасличке метафоре* (189–196); *Културни топоними* (196–227); *Микроитоними образовани од антроитонима* (227–258); *Микроитоними нејасних значења* (258–264).

Лавовски и за науку свакако најдрагоценији део књиге чини збирни корпус пописаних (микро)топонима, подељен на две целине: *Речник насеља Жује пивске* (265–548) и *Речник каиуна Жује пивске и неких села, формираних после 1876. године* (549–679). На четириест петнаест страна узбучени су сви на пространом терену записани топоними.

Обим и значај такозваних секундарних, строго узевши – нелингвистичких, а по много чему драгоцених информација уз топониме, којима је крцата ова књига, треба посматрати у контексту свесног опредељења аутора саопштеног на самом почетку књиге: „Циљ ове монографије је да да што бољи опис топонимастичке грађе за будућа мултидисциплинарна истраживања“, јер „овдје је језик у служби мултидисциплинарне науке“ (12), а „Богати ономастикон Жупе пивске пружа сазнања која могу бити од значаја и за ванјезичке научне дисциплине“ (12). Отуда и данашњи овлашни осврт на само још неке појединости језичке провенијенције. Топономастикон Жупе пивске вишеструко је оправдао све оне комплименте Пивљанима добијене од великога Јована Цвијића, чији су преци из Дробњака, суседног, „конкурентског“ племена. Рафинирани осећај за језичке нијансе, за, како би то рекао речити Миро Вуксановић „заговор и игру у језику“, стоји и иза именовања парцела, потеса незаобилазних у свакодневном животу. Ономе ко је косио чипац по каменитој Пиви јасно је каква је парцела *Паџача*, као што је лако одгонетнути конфигурацију локалитета *Сирмојавци*, *Срнећи заскок*, *Седло*. Квалитет и изглед именованих потеса откривају и оними типа *Биједа*, *Дериго* („тврдо за орање“), *Злоруйе*, *Манија њоро* и сл., али и: *Машала*, *Зорна љавица*, *Пољедине*. Чобанима је крајње прозирна мотивација имена *Сирашива њреда*. Иза метафоричке нити у ономастикону Жупе пивске и Пиве у целини сто-

¹ Аутор наглашава да „топонимија потврђује готово сва предања о кретању појединих братстава“, илуструјући то примером угледне породице Гаговић са Безуја на Пивској планини, чије је прво средњовековно станиште био жупски Орах (12).

ји склоност Пивљана да разговарају у метафорама, како су чинили момци „све до раних шездесетих година кад су се упознавали [...] са дјевојкама“, а и „старији људи су обично с тек доведеним младим не-вјестама разговарали у метафорама да би оцијенили њихову мудрост“. Наведени редови ове књиге подсетили су на причу „Старац и цар“, на крају сјајне студије Ј. Вуковића *Говор Пиве и Дробњака*.

Мало је где тако оверена валидност старе пословице да је боље да пропадне село него у селу обичај. Ова књига показује, подсећа како се могло опстати на врлетном терену и бурним временима. Пивљане су одржали придржавање реда и поретка и – вера. У поглављу *Понешто о животоу и обичајима Пивљана*, „о чему до сада, углавном, није или је врло мало писано, а тиче се некадашњег живота Пивљана, правних односа и до данас задржаних обичаја“, чита се: „Живот сељака је био врло уређен и правно и обичајно“. Вековима су се одржавали устаљени ред, хијерархија и субординација у породици, братству и племену, у кући, пред кућом, на имању, на катуну, у цркви, о верским и породичним празницима, обредима, срећним и радосним, али и невеселим приликама. Називи потеса, уз пригодне коментаре и објашњења, а таквих је у изобиљу, богато илуструју садржај цитиране реченице.

Топонимија, поуздан сведок језичког и националног идентитета, поручује колико је у животу и опстанку житеља једног поднебља партиципирала вера. О приликама у Жупи вредна Жупљанка каже: „Хришћански обичаји задржали су се до нашег времена; у неким су уграђени многобожачки елементи као код свих Срба“. Богу су се молили и кад у Пиви није било ниједне цркве. Памте се времена када је манастир имао само једног калуђера, када су у Жупи чинодејствовали само поп Љешевић, или само поп Лука Пејовић. Не заборављају се времена када ни деца, у недостатку свештеника, нису крштавана, а о тековинама револуције да и не говоримо. Стварност је, међутим, омогућила ауторки да напише: „И поред тога, Пивљани су били велики вјерници. Све цркве су очували, донацијом оправљали кровове.“ Све важније хришћанске празнике од крсне славе, преко Вариндана, Божића, Лазареве суботе, Благовести, Цвети, Васкрса, Петровдан и др. обележавали су по строгом локалном пивском канону. О укореењености и снази хришћанске, православне вере најбоље сведоче десетине, свакако преко сто топонима у чијем саставу су *калуђер (Калуђеровина, Калуђерска ограда, Калуђерско јробље* итд. – укупно 26 оних) *крси* (*Крс* – десетак потврда), *манасџир (Манасџир, Манасџирска кула, Манасџирски млини, Манасџирско осоје* и сл.), *јой (Појов до, Појовача, Појоваче, Појове долине* и сл. – петнаестак назива), *црква (Црква, Црквина, Црквина)*. Њима треба додати десетине назива локалитета на овај или онај начин везаних за сакралне реалије. О снази тога правно

и обичајно уређеног живота Пивљана, кућног васпитања и владања, поучно говори донацијама мештана започето обнављање крова храма Св. Саве у Осојном Орагу, по предању из XVII века, осамдесетих година прошлог столећа. „Комитет СКЈ из Плужина забранио је својим члановима да се у то мијешају. Пошто су чланови СКЈ-а били главни организатори прикупљања помоћи, акција је прекинута“ (535–536).

Међу људским греховима по тежини готово да предњачи огрешење о претке. Историја се постарала да ми често не знамо где да запалимо свећу страдалницима пет погубних ратова прошлог века, међу којима предњаче жртве Другог светског рата, у коме је Жупа пивска посебно страдала. Међу искорацима из чисте лингвистике предњаче опомињуће и застрашујуће речи: „Треба истаћи да се до данас мало зна о геноциду у Жупи пивској 1943. године што га је починила дивизија ‘Принц Еуген’. Синхронизовано су за три дана Свете Тројице, од око 5.000 ондашњих становника (попис из 1931. године 5284), убили па запалили око 1.350 жена, дјеце и стараца од колијевке до 99. године“ (17). Иако се говори да је то чињено „под директном њемачком командом Дивизије ‘Принц Еуген’“ (577), оваква „учинковист“ и начин погубљења подразумевају усташку руку. Конкретни подаци о броју и типу жртава читаоце чекају уз одреднице *Греде* (324), *Мало језеро* (413), *Пећина виж Вајана* (457), *Сџанушин гроб* (508, прва жртва геноцида), *Гробнице* (577) („Три долине у Долима гдје су Нијемци на Тројчиндан 1943. године стријелићали преко пет стотина цивила из околних села, углавном жена, дјеце и стараца; у једној долини су стријелићали дјецу, у другој жене, а у трећој одрасле мушкарце. Са стрелишта је побјегао само Милош Гломазић“), *Крваве бајте* (611). Мајка аутора ове књиге гледала је како јој у запаљеној колиби гори четворо деце од једне и по до осам година. Размјере страдања Жупљана уоквирује топоним *Јама* (данас потопљена јама на Горанску у коју су „партизани бацали стријелићане противнике 1941. године“).

Пивљане је одржало и респектовање поруке аксиома народне етике „Зло доброга донијети неће“. Текст уз топоним *Мујова башча* поручује да је њима савршено јасно зашто је помрло више од десеторо деце њиховог чувеног војводе Лазара Сочице, а претекао последњи син коме је дао секундарно име Мујо, који ће, без потомства, погинути у Другом светском рату. Војвода је „разорао турско мезарје на Горањску послѣ ослобођења Пиве од Турака“. У контексту судбине онога младог Шиптара који ломи крст на српској богомољи, затим сина високог представника најмоћније државе света који је у Високе Дечане прво пустио два кера, а онда и сам за њима ушао, након сатанских литија у Скопљу са кером и кучком о чијим вратовима су биле

иконе Исуса Христа и Пресвете Богородице, дан уочи оног разорног земљотреса, о белом анђелу који је спасао манастир Милешеву, а веле и манастир Морачу, од „милосрдних“ бомби да и не говоримо, као да постаје јасније зашто међу генијалним синовима планете практично нема атеиста. Они по лаконском суду професорке Милке Ивић, члана трију академија наука, „виде даље од нас“.

Има, свакако, и ведријих порука обимне Марине књиге. Ових дана смо читали фељтон о великим српским љубавима, а најлепша љубавна прича испричана је уз топоним *Кућиница*, где је, поред сеоског пута била кућа сиромашка Мира Симеуновића. „Најљепша Бојагуша је, по ноћи боса преко Сутулије, побјегла и удала се за њега“, да би добили пет синова двометраша.

Ова обимна монографија, најкраће речено, доноси импресивну колчину ономастичких чињеница, драгоцених језичких података, којима је на прави, аутентични и најверодостојнији начин проговорила прошлост једног региона од антике до наших дана. Са ових петнаестак хиљада прикупљених, систематизованих и обрађених онима, старо херцеговачко племе Пива ће се, по степену језичке и етнографске испитаности, домоћи челне позиције на целом српском етничком и језичком простору, за шта, постојаним осећањем за остварења истинске вредности, велика заслуга припада Српској (краљевској) академији наука (и уметности), на чијим страницама су светлост дана угледала највреднија дела о прошлости и животу Пиве и Пивљана. Пред нама је седмо монографско дело те врсте, а углавном су сва припремана и објављивана у оквиру осмишљених научних програма и идеја Јована Цвијића, Александра Белића и Павла Ивића. Практично свеобухватну прошлост и садашњост Пиве од заборавља су понајвише сачували њени синови и њене кћери. Заслужила је то и обавезивала Пива својом улогом у историји, на свим њеним колосецима. Као сталним местом у науци оперише се чињеницом да су сливови Таре, Пиве и Комарнице и горњи токови Лима и Мораче својеврсни расадници српске духовности и новоштокавског дијалекта миграцијама разнетог до Горског Котара и Словеније. Нигде светосавље није заживело, а одатле сеобама даље разношено, као на простору дурмиторског масива узетог у целини. Стицај околности условио је моје скромне занатске услуге у припреми трију последњих монографија са тридесетак хиљада чињеница из домена ономастике и дијалекатске лексике, које, на свој начин, оверавају стару народну да ни човека ни репе нема без корена. Сва три аутора родиле су одиве познатог братства Тадића, које је, између осталог, дало и угледног члана ове куће. По неким предањима, а књига која нас је данас окупила поручује да им треба веровати више

но што се у пракси чини, Тадићи су старином Призренци. Основаност предања лично налазим у искуству стеченом у дугим разговорима са старцима и старицама у некадашњој царској престоници и полустолетном дружењу са Пивљанима, где посебно књижим импресије изнедрене слушањем времешних Тадићуша, посебно хероја жене, мајке наш ауторке, која је усмену баштину завичаја обогатила слањем млађе сестре, млађе чобанице у школу, а одатле анегдотом проистеклом из сусрета њиховога оца и сеоског учитеља, упитаног „ко ти је, учо, најбољи ђак?!“. Дорасле саговорнике самоуке Видосаве Тијанић, рођене Тадић, деценијама су касније у њеном дому чекали „увијек при руци“ Библија, Куран и Талмуд, како би се могло попричати о општим темама из живота хомо сапиенса.

Да причу приведемо крају подсећањем да је *Топонимијом Жупе њивске* заокружена лична карта Пиве. Пространа област некадашње истоимене жупе је на свој начин чипована. Само штиво објављено у овој кући води читаоца кроз Пиву од антике до епохе интернета. На овде објављеним страницама ишчитава се њена географска конфигурација, њена хидрологија, флора и фауна. Ишчитавају се трагови свих пролазника и становника области, њихов живот, лични, породични, братственички и племенски статус и обавезе. Верно је дочарана целовита материјална и духовна култура, једном речју – карактерологија Пивљана, житеља области данас, као и већина других региона нације, углавном обезљуђене и препуштене зверињу и растињу. Садржај овога обимног дела потврдио је већ устаљени суд да топонимија, неписана историја сваког региона, подсећа на снег у коме се разазнају стопе свих који су пртили. У овом случају колона почиње пре Клеопатрине романсе са римским императорима, а завршава се градитељима хидроелектране и трафостаница. У именованом Жупе срили су се, где се једино и могу срести, и Свети Сава и Јосип Броз.

Урађено је доста, али има простора, па и налога, за нова прегнућа. Оне бројне легенде, предања о некадашњим богомољама и другим објектима напросто вуку за рукав археологе, историчаре, историчаре уметности и не само њих, да провере народно уверење, које се, како обавештава садржај ове књиге, потврдило код свих досадашњих пригодних заоравања, закопавања и ископавања. Што се науке о језику тиче, понајвише недостаје антропонимија, односно целовит попис имена Пивљана на синхроној равни уз пожељни поглед у прошлост, доступну у писаним документима. Колико сам у току, ауторке ономастичких монографија су већ засукале рукаве, а имајући у виду подразумевану кооперативност њихових угледних саплеменика, делимично окупљених и у овој сали, стичу се услови за наду скорог радовања

приносу и са те стране. Могло би се десити да из истих руку добијемо нове руковети народне лексике. До тада да сте сви живи и здрави, уз захвалност за стрпљење да ме саслушате. Живели!

Мара Тијанић-Вујовић

РЕЧ ЗАХВАЛНОСТИ

Захваљујем академику Миру Вуксановићу што је уприличио промоцију под кровом водеће српске научне установе. Хвала академику Александру Ломи, главном уреднику издања; његови коментари су унаприједили ову публикацију и суштински и технички. Хвала академику Слободану Реметићу, који ми је помогао приликом рада и акцендовао прикупљену грађу. Његова непосредност и радост кад сам год донијела прикупљену грађу подстакнута Слободановим набојем истраживачког жара утицала је да у четрдесетим годинама идем по пивским врлетима и врло пажљиво прикупљам именослов свих мјеста. Захвалност за помоћ око сређивања ономастичке грађе у припреми за штампу дугујем својој сестри мр Радојки Цицмил-Реметић. Њеним посредством добила сам и грађу коју су скупљали за академика Обрена Благојевића, чија је жеља да она буде објављена – испуњена.

У сређивању рјечника учествовао је и мој синак Петар Љубомиров Вујовић, на чему му се топло захваљујем. Хвала доктору ботаничару Вукићу Пулевићу, који је урадио редакцију сврставања локалних народних назива биљака у научну номенклатуру фитонима. Аутора је задужио и господин Давор Палчић компјутерском узорном припремом рукописа књиге за штампу.

Уз велику захвалност свим информаторима, издвојићу Вукосаву Радовић, која је највише утицала да пажљиво осматрам именоване потесе. Те 1974. имала је 92 године. Рођена и удата у Мратињу, приликом именовања кањона Пиве, присјећајући се чувања коза, редом је наводила називе описујући их апелативима један *ком*, *кук*, *џлесмо*, *рбаји*, *ри*, *љуџина*, *шврђа*...

Настојање да приближим ђацима, као професор књижевности, поезију црногорског крша, који не скрива само шарке и поскоке већ у својим шкриповима њедри винову лозу, питоми шипак и смокву, утицало је да чујем говор пивског камена што у вишим предјелима у пукотинама њиви љекаруше, а у кањонима ријека све врсте питомог дрвећа.

Послије дуже времена 2013. вратила сам се да разјасним неке нејасноће и допуним именованост мјеста. Преплављена емоцијама због иструљелих плотова око вртова, заледињених њива и црног трна што је навалио крајем села, сретох неке младе људе. Након завршене школе, неки од њих су и рођени у граду, вратили се, свили гнијездо на очевини, дају дјечи изворна српска имена и вјерују у Бога и цркву Христову. Ти млади људи и у архетипском памћењу носе пивске планине гдје су као дјеца долазили код дједа и бабе. Рекоше да их те планине „ђе кривњава стоји риса (како Пивљани називају дивљу мачку) / ђе у колу вила игра, / ђе гром често ватру креше“² обавезују да чувају предања, легенде и анегдоте.

Хвала говорницима што су данас бираним ријечима представили *Топонимију Жупе Пивске*.

Хвала вам.

² Као дијете слушала сам на сијелима (игранкама) како дјевојке маме пјесмом катунаре Рудињане да дођу на игранку „Дођи драги, из удбине/ да живимо у планине/ ђе 'но расту вите јеле / ђе су смрче и борови / ђе су срне и орлови / ђе кривњава стоји риса / ђе у колу вила игра / ђе гром често ватру креше / ту је живљет понајљепше“. Причало се да је аутор стихова Милена Туфегџић, удана Чавић. Касније као студент исте стихове, нешто измијењене, чула сам у Почековићима (Опутне Рудине) у кући Бановића, ујчевини моје мајке.